



พันชัย ชันโยธา และคณะ. 2562. “นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชน  
ดงโต้งโต้ง ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์.  
ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน. หน้า 28-59.

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งไต้  
ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์  
The Study of Cultural Ecology of Herb in Dong Tone  
Community Forest, Songpluei Sub-district, Namon  
District, Kalasin Province

พันชัย ขันโยธา<sup>1</sup>

Panchai Khanyota

ศุภรัตน์ สุรวิก<sup>2</sup>

Suparat Surawik

ชมพูนุช ถนอมสงวน<sup>3</sup>

Shompunuch Tanomsa-nyon



<sup>1</sup> นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
กาฬสินธุ์

<sup>2</sup> นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
กาฬสินธุ์

<sup>3</sup> นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
กาฬสินธุ์

## บทคัดย่อ

บทความเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้น ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรและเพื่อศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรที่พบในพื้นที่ป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้น ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้แบบสำรวจเพื่อสำรวจสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้นและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวน 27 คน ผลการศึกษาพบว่า

ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพในประเด็นชนิดของพืชสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้น มีทั้งหมด 31 ชนิด ในประเด็นสรรพคุณของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้น มีสรรพคุณในการบำรุงเลือด, บำรุงน้ำนมสรรพคุณในการแก้ไข้ สรรพคุณในการแก้ปวดตามร่างกาย สรรพคุณในการแก้เลือดเสีย, ขับเลือดเสียของสตรี และสรรพคุณในการแก้ร้อนในกระหายน้ำ และในประเด็นวิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรมีวิธีการใช้ประโยชน์ด้วยวิธีการย่าง วิธีการสูบ วิธีการต้ม วิธีการฝน วิธีการบด วิธีการรับประทานสด วิธีการเคี้ยวและวิธีการคั่ว ส่วนในด้านความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพบว่า หมอยาสมุนไพรได้ศึกษาและเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากบิดา ตาและพระโดยศึกษาชนิดของสมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร การปรุงยาสมุนไพรและการนำยาสมุนไพรไปรักษาผู้ป่วยส่วนในประเด็นเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้พบว่าหมอยายังไม่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพรให้แก่ผู้ใด ในประเด็นด้านความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติพบว่าหมอยามีวิธีการเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปีและนำเอาพืชสมุนไพรบางส่วนมาปลูกไว้ที่บ้าน ส่วนประเด็นความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือหมอยาก่อนจะทำการเก็บยาได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระแม่ธรณี หมอยาได้ระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยา ส่วน หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเล็กค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยา

**คำสำคัญ :** นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, ป่าชุมชน, สมุนไพร

## Abstract

The study of cultural Ecology of herb in Dong Tong Tone community forest, Songpluei sub-district, Namon district, Kalasin Province is aimed to

investigate the biodiversity of medicinal herb and the cultural Ecology diversity of herb which is found in Dong Tong Tone community forest, Namon district, Kalasin. Data collection is processed by using survey to investigate herbs and the interview to interview 27 of folk doctors, executors, and related people.

The result of the study is found that in the biodiversity of medicinal herb in Dong Tong Tone community forest, there are 31 types of herbs have been found. Those herbs have properties to nourish blood, breast milk, to relieve fever, pain, mouth ulcer, drought, and also to help menstrual flow in females. For how to use those herbs, people use them by roasting, smoking, boiling, grinding, crushing, and also by eating fresh herb. Moreover, the result in the cultural Ecology diversity of herb, it is found that, folk doctorshave studied about herbs from their fathers, their grandfathers and the monks. They have studied about types of herbs, how to preserve the herbs and compound herbal medicine, also how to use herbs in medical treatment. However, in transferring knowledge, it is found that the folk doctorshave not transfer any knowledge of herbs to anyone. Furthermore, in relation of people and nature, it is found that the folk doctors know how to storage herbs throughout the year. They plant some herbs at home area. For the last one, the study has found that in relations of people and supernatural, the folk doctors would pray to the sanctity and the Mother Earth before harvesting herbs. The folk doctors would recall the favor of their instructors and then they would conjure the spell before treating patients, and after patients get better, the patients must prepare necessary stuffs in order to requite the folk doctors for the herbal medical treatment.

**Keywords :** Cultural Ecology, Community Forest, Herb

## 1. บทนำ

### 1. ความสำคัญและความเป็นมา

ประเทศไทยเป็นประเทศในเขตร้อนชื้นเส้นศูนย์สูตรที่ทำให้มีปัจจัยที่เหมาะสมกับสิ่งมีชีวิตหลายชนิดซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงป่าไม้เหลืออยู่ประมาณร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ ทั่วๆไปป่าไม้เป็นแหล่งที่มาของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค คนไทยมีวิถีชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติมาช้านานทำให้มีสมบัติทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรในป่ามารักษาโรคและการบำรุงร่างกายดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั่วทุกภาคของประเทศมีหมอยาท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนปราชญ์ชาวบ้านให้การดูแลรักษาคนในชุมชน ปัจจุบันเกิดปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้คนในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญต่อป่าไม้มากขึ้น ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชนทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมยังคงอยู่แม้กระทั่งการรักษาโรคของชาวบ้านยังพึ่งพิงพืชสมุนไพรในผืนป่าอีกทั้งความเชื่อพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องสมุนไพรยังคงมีอยู่ (ภานูวัฒน์ สืบบุญการณ, 2545)

พืชสมุนไพรจัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณประโยชน์ต่อมวลมนุษยชนอันเป็นการเป็นพืชที่มีวัตถุประสงค์หลักในการนำไปใช้ประโยชน์เป็นยารักษาโรค เครื่องสำอาง และผลิตภัณฑ์อาหารเสริมแต่ในบางยุคบางสมัยก็ถูกทอดทิ้งละเลย เนื่องจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์ ขาดผู้มีภูมิปัญญาและความรู้ด้านตำรายา ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรก็นับวันจะหาและสูญพันธุ์ไปจากแผ่นดินไทย ทั่วๆไปประเทศไทยเป็นแหล่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการปลูกและผลิต ในปัจจุบันนี้พืชสมุนไพรกำลังได้รับความยอมรับจากผู้คนในหลายๆ ประเทศ ทำให้พืชสมุนไพรเริ่มมีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันกระแสความนิยมเรื่องสมุนไพรมีมากขึ้นตามลำดับ และมีแนวโน้มจะขยายตัวมากขึ้นต่อไป (สมพร ภูதியานันต์, 2542) ทั้งนี้สมุนไพรไทยยังมีอยู่มากมายหลายชนิดมีทั้งที่ได้จากการเพาะปลูกและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในบริเวณป่าหรือบริเวณภูเขาหรือที่รกร้างว่างเปล่าซึ่งมีหลายชนิดนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตยาของแพทย์แผนไทยในปัจจุบันแต่ก็ยังคงมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ใช้ในรูปแบบของยากกลางบ้านหรือที่เรียกว่ายาแผนโบราณ การใช้สมุนไพรไทยได้รับอิทธิพลทางด้านประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรม ในการบำบัดรักษาโรคมีหลักฐานปรากฏว่าการรักษาโดยใช้พืชสมุนไพรของไทยอาศัยคำภีร์อายุระเวทของอินเดียมาเป็นบรรทัดฐานในการรักษาโรค (กชพรรณ วงค์เจริญ, 2556) ซึ่งในอดีตที่ผ่านมามนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากส่วนต่างๆ ของพืชมาเป็นยารักษาโรคและบำบัดโรคต่างๆ ปัจจุบันได้มีการศึกษาและค้นคว้าเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ในเรื่อง

สมุนไพรมาโดยตลอดแต่การศึกษาข้อมูลความหลากหลายของพืชสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นยังมีน้อยมากหากเปรียบเทียบกับพืชที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทยโดยเฉพาะข้อมูลพืชสมุนไพรที่ทราบกันอยู่ก็เพียงแค่ว่าในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งอาจจะมีชื่อเรียกกันแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่นทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพืชสมุนไพรชนิดนั้นๆ ได้ การรวบรวมและรักษาองค์ความรู้ในเรื่องสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำไปใช้ประโยชน์ในภาพรวมของประเทศ (ถวิล ชนะบุญ และ วีระทองเนตร, 2552)

จังหวัดกาฬสินธุ์ได้กำหนดแผนพัฒนาจังหวัดประกอบด้วยแผนพัฒนาส่งเสริมและพัฒนาการผลิต การแปรรูปอาหารปลอดภัยและพืชเศรษฐกิจหลักแบบครบวงจรแผนพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมให้ได้มาตรฐานและแข่งขันได้แผนพัฒนาศักยภาพของจังหวัดให้เป็นเมืองน่าอาศัย น่าท่องเที่ยวและนำลงทุนแผนพัฒนาพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลและแผนพัฒนาสร้างสังคมแห่งความมั่นคงและปลอดภัย (สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, 2560) ป่าชุมชนดงโต้งโต้นเป็นหนึ่งในป่าชุมชนขนาดใหญ่ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ป่าชุมชนดงโต้งโต้น ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ เคยเป็นที่มีความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่สมัยโบราณสมัย มีเนื้อประมาณ 2,119 ไร่ เดิมเคยมีสัตว์ป่า เช่น เสือ ช้าง แรด ควาย และสัตว์เล็กสัตว์น้อยอีกมากมาย ในอดีตชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ละแวกป่าชุมชนดงโต้งโต้นนี้ได้ใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าชุมชนแห่งนี้โดยองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านหรือหมอยาพื้นบ้านภายในชุมชน แต่ในปัจจุบันมีปัญหาพืชสมุนไพรหายากเนื่องจากพื้นที่ป่าถูกบุกรุกและถูกทำลาย โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2504 ดงโต้งโต้นถูกรัฐให้สัมปทานป่าโดยใช้ชุดความรู้และทักษะเชิงทุนนิยมและวนวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์การทำไม้ในคาบนิเวศวิทยา หลังจากนั้นระบบนิเวศผืนป่าเริ่มทรุดโทรม เพราะมีการรุกล้ำเข้ามาของพืชเศรษฐกิจหรือพืชเชิงเดี่ยวอีกหลายชนิด เช่น ปอ มันสำปะหลัง จากป่าที่เคยมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์กลายเป็นเพียงไร่มัน ไร่อ้อย ขาดความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์เมื่อปี พ.ศ.2540 พื้นที่ป่าดงโต้งโต้นถูกจัดตั้งเป็นสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีการก่อสร้างอาคารเรียนที่พักของบุคลากรและนักศึกษาจึงทำให้พื้นที่ป่าดงโต้งโต้นเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ การตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ทำให้ป่าดงโต้งโต้นถูกสงวนรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าตามธรรมชาติและชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์ในการเก็บสมุนไพรเช่นเดิมในอดีต

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชน ดงโต้งไต้หวัน ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์โดยความรู้ที่ได้จากการศึกษา สามารถเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผนการอนุรักษ์ จัดการ และยังสามารถส่งเสริมให้ราษฎรมีความตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนนำไปใช้สมุนไพรมาปรุงยาเพื่อใช้บำบัดรักษาอาการต่างๆหรือใช้บรรเทาและป้องกันความเจ็บป่วยตลอดจนขยายพันธุ์พืชสมุนไพรเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรต่อไป

## 2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งไต้หวัน ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งไต้หวัน ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

## 3. นิยามศัพท์เฉพาะ

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง ชนิด สรรพคุณ และวิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพร

สมุนไพร หมายถึง พืชสมุนไพรที่พบในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนดงโต้งไต้หวัน ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

สัณฐานวิทยาของพืช หมายถึง ราก ลำต้น ใบ ดอก ผลและเมล็ด

ดงโต้งไต้หวัน หมายถึง ป่าชุมชนในมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์มีพื้นที่บริเวณดอนปู่ตา จำนวน 5 ไร่

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ 3 มิติประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ของคนกับคน หมายถึง การศึกษาพืชสมุนไพรและการถ่ายทอดความรู้เรื่องยาสมุนไพรของหมอชา

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ หมายถึง วิธีการเก็บยาสมุนไพรและวิธี

การอนุรักษ์ยาสมุนไพรของหมอยา

ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง หมอยามีความเชื่อและปฏิบัติต่อป่าสมุนไพร กรณีตอนปู่ตา หมอยามีความเชื่อและมีการปฏิบัติต่อผู้ป่วยและวิธีการรักษา หมอยามีความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ของหมอยา คนป่วยมีความเชื่อและข้อปฏิบัติต่อหมอยา และวิธีการรักษาของหมอยา ญาติผู้ป่วยมีความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วย

## 4. วิธีดำเนินการวิจัย

### 1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาการวิจัยความหลากหลายของพืชสมุนไพรในป่าชุมชนดงไถ่ดง ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ และความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงไถ่ดง

1.2 ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยในป่าชุมชนดงไถ่ดง ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ บริเวณตอนปู่ตา จำนวน 5 ไร่

1.3 ด้านเวลาผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาการทำวิจัยระหว่างวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 ถึงวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2562 เป็นระยะเวลา 4 เดือน

### 2. กลุ่มเป้าหมาย

2.1 ผู้รู้ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ด้านสมุนไพร จำนวน 3 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย นายลำปาว กุดชิว บ้านหนองแวง ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ นายสมาน คงเจริญ บ้านหนองน้อย ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ และพระครูประโชติวารีวิรัต วัดสว่างวารินหนองน้อย บ้านหนองน้อยตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2 ผู้ปฏิบัติในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร และสามารถปรุงยาจากพืชสมุนไพร และนำไปใช้ในการรักษาโรคได้จำนวน 3 คนซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย นายเคน พรหมราชอายุ 80 ปี อยู่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 18 บ้านหนองแวงตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์นายสงวน โคตรสุทธิ์ อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 106 หมู่ 16 บ้านหนองน้อย ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์และนายประสิทธิ์ สุขศรีกริ์ อายุ 72 ปี อยู่บ้านเลขที่ 40 หมู่ 13 บ้านห้วยจ้งตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

2.3 ผู้เกี่ยวข้อง ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย ผู้ป่วยและญาติของผู้ป่วยที่มีประวัติการรักษามาจากหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านกำหนดเอาหมู่บ้านละ 7 คน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง จำนวน 21 คน

### 3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสำรวจ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจสมุนไพร

3.2 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 27 คน

## 5. ผลการวิจัย

ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้ง

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้ง บริเวณพื้นที่ตอนป่า จำนวน 5 ไร่ ผ่านกรอบแนวคิดความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรประกอบด้วยชนิด สรรพคุณและวิธีการใช้ประโยชน์

### 1. ชนิดของพืชสมุนไพร

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้ง บริเวณพื้นที่ตอนป่า จำนวน 5 ไร่ โดยใช้แบบสำรวจผลการศึกษาพบพืชสมุนไพรตั้งต้นก้านของต้นตองแล้งจานเครือต้นเป่าต้นตุ้มกาดันอ้อมอ้อยลอคขอนแก่นต้นส่องฟ้าต้นหมื่นรากชี้หามะขามป้อมหญ้าคาเครือประสงค์ปอบิดป่าหัวเขาคอนต้นสมัดผักชีข้างต้นมะหาดต้นดอกส้านเล็กต้นข่อยต้นยอป่า ต้นแดงเครือไล่ไก่ต้นปันทงเหลืองต้นโกทาต้นเงืองกระถินไทยต้นสาบเสือต้นพวงพีผีเสื้อน้ำต้นปอดอ่อน และต้นตะคร้อ

จากการศึกษาพบว่ามีพืชสมุนไพรที่พบในช่วงเดือนพฤศจิกายน-มีนาคม จำนวน 31 ชนิด ซึ่งพบกระจายทั้งบริเวณตอนป่า



ภาพประกอบที่ 1 ต้นปอบิด



ภาพประกอบที่ 2 ต้นชี้หามา



ภาพประกอบที่ 3 ต้นสมัด



ภาพประกอบที่ 4 ใบส่องฟ้า

## 2. สรรพคุณของพืชสมุนไพรรักษาโรค

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรรักษาโรคในป่าชุมชนดงโต้งไต้ต้น บริเวณพื้นที่ตอนป่า จำนวน 5 ไร่ โดยใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ผลการศึกษาพบสรรพคุณของพืชสมุนไพรรักษาโรคดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางจำแนกสรรพคุณของพืชสมุนไพรรักษาโรค

ลำดับที่	สรรพคุณ	ชนิดของสมุนไพรรักษาโรค	รวม
1	แก้ไอ	ต้นก้านของ, มะขามป้อม, หญ้าคา, ต้นตะค้อ	4
2	แก้ไข้	ต้นเป้า, รากขี้หมา, มะขามป้อม, เครือไล่ไก่, ต้นดอกสำเภาเล็ก	5
3	แก้ริดสีดวงจมูก	ต้นก้านของ	1
4	แก้กล้ามเนื้ออักเสบ	ต้นต้องแล้ง	1
5	บำรุงเลือด, บำรุงน้ำนม	ต้นต้องแล้ง, ต้นเป้า, ต้นส่องฟ้า, มะขามป้อม, ต้นสมัด, ต้นยอป่า, ต้นแดง	7
6	บำรุงร่างกาย	งานเครือ, เครือประสงค์, ฝั่เสื่อน้ำ	3
7	แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ	ต้นตุมกา, ต้นหมี	2
8	แก้เลือดเสีย, ขับเลือดเสียของสตรี	ต้นอ่อมอ้อยตลอดจน, เครือประสงค์, ฝั่ซี่ข้าง, ต้นพวงพี	4
9	แก้ปวด	ต้นส่องฟ้า	1
10	แก้กลากเกลื้อน	ต้นหมี	1
11	แก้ปวดมดลูก	ต้นหมี, ต้นข่อย, ต้นตะค้อ	3

ลำดับที่	สรรพคุณ	ชนิดของสมุนไพร	รวม
12	ฆ่าเหา	ต้นหมี, ต้นยอป่า	2
13	แก้โรคกระเพาะอาหาร	รากขี้หมา, หญ้าคา, ต้นสาบเสือ	3
14	แก้ร้อนใน กระจายน้ำ	รากขี้หมา, มะขามป้อม, หญ้าคา, ต้นมะหาด	4
15	โรคเรื้อน	มะขามป้อม	1
16	แก้ท้องเสีย	มะขามป้อม, เครื่องประสงค์, ต้นข่อย	3
17	แก้พิษภายใน	ต้นตุมกา, ต้นส่องฟ้า, ต้นสมัด	3
18	ยาระบาย	มะขามป้อม, ต้นปอดคอน	2
19	ช่วยขับปัสสาวะ	หญ้าคา, มะขามป้อม	2
20	บำรุงสมรรถภาพของเพศชาย	เครื่องประสงค์	2
21	แก้โรคไต	ปอบิดป่า	1
22	แก้ความดันโลหิต	ปอบิดป่า	1
23	แก้ปวดตามร่างกาย	หัวเขาคอน, ต้นดอกสำนเล็ก, ต้นป็นดงเหลือง, ต้นโกทา, ต้นเขือง	5
24	ถ่ายพยาธิ	ต้นมะหาด	1
25	แก้เบาหวาน	ต้นยอป่า, กระจินไทย	2
26	บำรุงหัวใจ	เครื่องไล่ไก่	1
27	แก้กินผิดแม่ลูกอ่อน	ต้นป็นดงเหลือง	1
28	แก้พิษแมลงกัดต่อย	ต้นโกทา	1
29	ลดอาการปวดฟัน	ต้นโกทา	1
30	ช่วยหยุดเลือด	ต้นสาบเสือ	1

จากการศึกษาพบว่า สมุนไพรในป่าชุมชนดงไต่งไต่มีสรรพคุณที่ใช้เป็นยาเรียงจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้

ลำดับที่ 1 สรรพคุณในการบำรุงเลือด, บำรุงน้ำนมจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ ต้นตองแล้งต้นเป้าต้นส่องฟ้ามะขามป้อมต้นสมัดต้นยอป่าและต้นแดง

ลำดับที่ 2 สรรพคุณในการแก้ไข้ จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ ต้นเป่ารากชี้หมา มะขามป้อมเครือไล่ไก่และต้นดอกसानเล็กและสรรพคุณในการแก้ปวดตามร่างกาย จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ หัวเขาคอนต้นดอกसानเล็กต้นปันดงเหลืองต้นโกทาและต้นเชียง

ลำดับที่ 3 สรรพคุณในการแก้เลือดเสีย, ขับเลือดเสียของสตรี จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ ต้นอ่อมอ้อยตลอดของเครือประสงค์ฝักชี้ข้างและต้นพวงพี และสรรพคุณในการแก้ร้อนในกระหายน้ำ จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ รากชี้หมามะขามป้อมหญ้าคาและต้นมะหาด

### 3. การใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้น บริเวณพื้นที่ตอนป่า จำนวน 5 ไร่ โดยใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ผลการศึกษาพบการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางจำแนกการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรจากฐานฐานวิทยาของพืช

ลำดับที่	ฐานฐานวิทยาของพืช	ชนิดของสมุนไพร	รวม
1	ราก	ต้นก้านของ, ต้นต้องแล้ง, ต้นตุ้มกา, ต้นอ่อมอ้อยตลอดของ, ต้นส่องฟ้า, ต้นหมี, รากชี้หมา, มะขามป้อม, หญ้าคา, เครือประสงค์, ปอบิดป่า, หัวเขาคอน, ต้นสมัด, ฝักชี้ข้าง, ต้นมะหาด, ต้นดอกसानเล็ก, ต้นยอป่า, เครือไล่ไก่, ต้นโกทา, ต้นเชียง, ต้นสาบเสือ, ต้นพวงพี, ฝี่เสื่อน้ำ, ต้นปอดอ่อน	24
2	ลำต้น	จานเครือ, ต้นเป่า, ต้นตุ้มกา, ต้นอ่อมอ้อยตลอดของ, ต้นหมี, รากชี้หมา, เครือประสงค์, ต้นมะหาด, ต้นดอกसानเล็ก, ต้นข่อย, ต้นยอป่า, ต้นแดง, ต้นปันดงเหลือง, ต้นโกทา, ต้นเชียง, ฝี่เสื่อน้ำ, ต้นตะค้อ	17
3	ใบ	ต้นเป่า, ต้นอ่อมอ้อยตลอดของ, ต้นหมี, รากชี้หมา, มะขามป้อม, เครือประสงค์, หัวเขาคอน, ต้นข่อย, ต้นยอป่า, ต้นสาบเสือ, ฝี่เสื่อน้ำ, ต้นตะค้อ	12
4	ดอก	ต้นก้านของ, ต้นอ่อมอ้อยตลอดของ, มะขามป้อม, เครือไล่ไก่, ต้นโกทา, กระถินไทย, ฝี่เสื่อน้ำ	7
5	ผล	มะขามป้อม, ปอบิดป่า, ต้นยอป่า, ฝี่เสื่อน้ำ	4
6	เมล็ด	ไม่พบการใช้ประโยชน์	-

จากการศึกษาพบว่าสัณฐานวิทยาของพืชที่มีการใช้ประโยชน์จากมากไปหาน้อยคือ รากลำต้นและใบ ในส่วนของเมล็ดไม่พบการใช้ประโยชน์

1. การใช้ประโยชน์จากราก จำนวน 24 ชนิด ได้แก่ ต้นก้านของต้นต้องแล่งต้นตุมกาดันอ่อมอ้อยลวดขอนแก่นสงฟ้าต้นหมีรากชี้หมามะขามป้อมหญ้าคาเครือประสงค์ปอบิดป่าหั่วเข้าคอนต้นสมัดผักชีข้างต้นมะหาดต้นดอกสำนเล็กต้นยอป่าเครือไล่ไก่ต้นโกทาต้นเขื่องต้นสาบเสื่อต้นพวงพีผีเสื่อน้ำและต้นปอดอ่อน

2. การใช้ประโยชน์จากรากลำต้น จำนวน 17 ชนิด ได้แก่ จานเครือต้นเป้าต้นตุมกาดันอ่อมอ้อยลวดขอนแก่นหมีรากชี้หมาเครือประสงค์ต้นมะหาดต้นดอกสำนเล็กต้นข่อยต้นยอป่าต้นแดงต้นปันทงเหลืองต้นโกทาต้นเขื่องผีเสื่อน้ำและต้นตะค้อ

3. การใช้ประโยชน์จากใบ จำนวน 17 ชนิด ได้แก่ ต้นเป้าต้นอ่อมอ้อยลวดขอนแก่นหมีรากชี้หมามะขามป้อมเครือประสงค์หั่วเข้าคอนต้นข่อยต้นยอป่าต้นสาบเสื่อผีเสื่อน้ำและต้นตะค้อ

4. การใช้ประโยชน์จากดอก จำนวน 7 ชนิด ได้แก่ต้นก้านของต้นอ่อมอ้อยลวดขอนแก่นมะขามป้อมเครือไล่ไก่ต้นโกทากระถินไทยและผีเสื่อน้ำ

5. การใช้ประโยชน์จากผล จำนวน 4 ชนิด ได้แก่มะขามป้อมปอบิดป่าต้นยอป่าและผีเสื่อน้ำ

นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติพบว่าวิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในป่าชุมชนดงไถ่ตั้งต้นในการรักษาแสดงดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงวิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้น

ลำดับที่	วิธีการใช้ประโยชน์	สัณฐานวิทยาของพืชและชนิดของสมุนไพร	รวม
1	ย่าง	รากต้นก้านของ	1
2	สูบ	ดอกต้นก้านของ	1
3	ต้ม	รากต้นต้องแล้ง, ลำต้นจานเครือ, เปลือกต้นเป่า, ใบต้นเป่า, ลำต้นตุมกา, รากต้นตุมกา, ต้นอ่อมอ้อยตลอดคอน, รากต้นส่องฟ้า, เปลือกต้นหมี, รากต้นหมี, รากต้นขี้หมา, ลำต้นขี้หมา, ใบมะขามป้อม, รากหญ้าคา, เครือประสงค์, ผลปอบิดป่า, รากปอบิดป่า, รากหัวเขาคอน, ใบหัวเขาคอน, รากผักชีช้าง, รากต้นมะหาด, เปลือกต้นมะหาด, รากยอป่า, แก่นยอป่า, แก่นต้นแดง, รากเครือไล่ไก่, ดอกเครือไล่ไก่, เปลือกต้นปันทงเหลือง, แก่นต้นปันทงเหลือง, รากต้นโกทา, ต้นเขือง, รากต้นสาบเสือ, ฝี่เสื่อน้ำ, รากต้นปอดอ่อน, เปลือกต้นตะค้อ, รากต้นตะค้อ	36
4	ฝน	รากต้นส่องฟ้า, รากต้นสมิต, แก่นต้นดอกล้านเล็ก, รากต้นดอกล้านเล็ก, รากต้นพวงพี	5
5	บด	ใบต้นหมี, ใบยอป่า, ดอกต้นโกทา, เปลือกโกทา, ใบต้นสาบเสือ, ใบต้นตะค้อ	6
6	รับประทานสด	ผลของมะขามป้อม, ผลสุกยอป่า	2
7	เคี้ยว	รากของมะขามป้อม	1
8	คว่ำ	เมล็ดแก่กระถินไทย	1
รวม			53

จากการศึกษาพบว่าวิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นเรียงจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้

ลำดับที่ 1 วิธีการต้ม จำนวน 36 ชนิด ได้แก่ รากต้นต้องแล้ง ลำต้นจานเครือ เปลือกต้นเป่า ใบต้นเป่า ลำต้นตุมการากต้นตุมกา ต้นอ่อมอ้อยตลอดคอน รากต้นส่องฟ้า เปลือกต้นหมี รากต้นหมี รากต้นขี้หมา ลำต้นขี้หมา ใบมะขามป้อม รากหญ้าคาเครือ

ประสงค์ผลปอดบิดปารากอบบิดปารากหัวเข้าคอนใบหัวเข้าคอนรากผักชีข้างรากต้นมะหาด เปลือกต้นมะหาด รากยอป่า แก่นยอป่า แก่นต้นแดงรากเครือไล่ไก่ดอกเครือไล่ไก่เปลือก ต้นปันทงเหลืองแก่นต้นปันทงเหลือง รากต้นโกทา ต้นเขือง รากต้นสาบเสื่อมีเสื่อน้ำราก ต้นปอดอ่อนเปลือกต้นตะค้อ และรากต้นตะค้อ

ลำดับที่ 2 วิธีการบด จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ใบต้นหมี่ ใบยอป่า ดอกต้นโกทา เปลือกโกทา ใบต้นสาบเสื่อ และใบต้นตะค้อ

ลำดับที่ 3 วิธีการฝน จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ รากต้นส่องฟ้ารากต้นสมัดแก่น ต้นดอกสำนเล็กรากต้นดอกสำนเล็กและรากต้นพวงพี

#### 4. ความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในป่าชุมชนดงโต้งใต้

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนามเพื่อศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยา วัฒนธรรมของป่าชุมชนดงโต้งใต้ผ่านทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมโดยใช้แนวคิดความสัมพันธ์ 3 มิติประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของคนกับคน ความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง พบการศึกษาพบว่า

##### 4.1 ความสัมพันธ์ของคนกับคน

ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับคน ใน 2 ประเด็นประกอบด้วย การศึกษาสมุนไพรและการถ่ายทอดความรู้เรื่องยาสมุนไพรของหมอยา จากการศึกษาพบว่า พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 18 ตำบลงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้ศึกษาเรื่องยาสมุนไพรตั้งแต่อายุ 9 ขวบ จากหนังสือผูกหรือหนังสือใบลานของ นายอ้วน พรหมราช ซึ่งเป็นบิดาของตน โดยเนื้อหาภายในเขียนด้วยอักษรธรรมซึ่งเป็นภาษาของคนลาวหรือคนอีสานสมัยก่อน แต่พ่อเคนไม่สามารถอ่านตัวอักษรธรรมได้จึงนำหนังสือผูกนั้นไปให้ผู้ที่สามารถแปลอักษรธรรมได้จึงได้ทราบว่าเป็นเนื้อหาภายในหนังสือบอกรายละเอียดเกี่ยวกับพืชสมุนไพร วิธีการปรุงยาสมุนไพร และคาถาปลุกยาและเสกยาหลังจากที่ได้ศึกษาดำรายาสมุนไพรจากหนังสือผูกนั้นเป็นระยะเวลา 6 ปี พ่อเคนจึงเริ่มเก็บยาสมุนไพรและเริ่มรักษาผู้ป่วยภายในหมู่บ้าน นอกจากจะศึกษาจากหนังสือผูกของบิดาตนแล้วพ่อเคนก็ได้ศึกษากับหลวงพ่อบุญ (ไม่ทราบฉายา) ชาวจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งตอนนั้นพ่อเคนได้ไปเก็บยาสมุนไพรที่ภูหลวงจังหวัดเลยกับเพื่อนอีก 5 คน ขณะที่พักอยู่วัดที่อำเภอนากลางจังหวัดหนองบัวลำภูก็ได้ไปพบหลวงพ่อบุญ

ขณะนั่งสนทนาจึงมีชาวบ้านกลุ่มพูดคุยกันว่า มีผู้หญิงคลอดลูกเสียชีวิตหลวงพ่อก็เลยชวนพ่อเคนเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อที่จะไปดูหญิงผู้เสียชีวิต พอไปถึงบ้านผู้เสียชีวิตหลวงพ่อก็จึงนำยาสมุนไพรไปฝนแล้วให้ญาติผู้เสียชีวิตนำไปกรอกปากผู้เสียชีวิตผ่านไปเป็นเวลาค้างชั่วโหมงผู้เสียชีวิตจึงฟื้นคืนมาเป็นปกติจึงทำให้พ่อเคนทราบว่หลวงพ่อบุญที่ความรู้ทางสมุนไพรจึงขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อบุญจึงนำคณะพ่อเคนไปเก็บยาสมุนไพรที่ภูหลวง จังหวัดเลย

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้ศึกษาเรื่องยาสมุนไพรจากพ่อจารย์หมี โคตรสุโพธิ์ ซึ่งเป็นบิดาของตนพ่อสงวนจึงได้เขียนลายละเอียดเกี่ยวกับยาและวิธีการปรุงยาสมุนไพรและได้ติดตามพ่อจารย์หมีไปเก็บสมุนไพรทุกครั้งและได้ศึกษาวิธีปรุงยาจากพ่อจารย์หมีในขณะที่พ่อจารย์หมีกำลังปรุงยาเพื่อรักษาคนป่วย และพ่อสงวนได้เริ่มรักษาผู้ป่วยตั้งแตปี พ.ศ.2528 จนถึงปัจจุบัน

พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 40 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้ศึกษาสมุนไพรมาจากพ่อทรัพย์ นันวิจิตร ซึ่งเป็นพ่อตาของตน พ่อทรัพย์ นันวิจิตร ได้บอกสอนแค่เบื้องต้นของลักษณะของต้นสมุนไพรและวิธีการเก็บยาสมุนไพร หลังจากนั้นพ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรีได้ลงพื้นที่และศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเก็บรักษาและวิธีการปรุงยาสมุนไพรด้วยตนเองและ พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี ได้ใช้ยาสมุนไพรรักษาผู้ป่วยจนถึงปัจจุบัน

พระครูประโชติ วารีวิรัตน์ (สัมภาษณ์, 2562) ปราชญ์ชาวบ้าน อายุ 60 ปี ที่อยู่วัดสว่างวารีวิรัตน์บ้านหนองน้อย ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า พระครูประโชติ วารีวิรัตน์ มีการเรียนเอาวิชาคาถาเวทมนต์ต่างๆเพื่อมารักษาผู้ป่วยจากพ่อทองมา วงษ์คำจันทร์ และพระครูประโชติ วารีวิรัตน์สามารถเป่าได้หลายโรคเช่น ปากเป็นแผล งูสวัด ปวดหัวติบ โรคตาแดง และเมื่อมีการรักษาแล้วหายดีนั้นผู้ป่วยก็จะมีการปลงศพพระอาจารย์ได้ปลงศพวันอังคารที่ไม่ตรงกับวันพระและจะมีการปลงศพคือ ผ้าแพรมน 1 ผืน เงิน 50 สตางค์ เหล้า 1ขัน ดอกไม้และเทียน (สีขาว 5 คู่)

จากการสัมภาษณ์หมอยาพบว่าหมอยาสมุนไพรได้ศึกษาและเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากบิดา ตาและพระโดยศึกษาชนิดของสมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร การปรุงยาสมุนไพรและการนำยาสมุนไพรไปรักษาผู้ป่วยส่วนในประเด็นเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพร จากการสัมภาษณ์พบว่าหมอยาทั้งสามท่านยังไม่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพรให้แก่ผู้ใด

#### 4.2 ความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ ใน 2 ประเด็น ประกอบด้วย หลักการเก็บยาสมุนไพรและวิธีการอนุรักษ์ยาสมุนไพรเพื่อให้ป่าสมุนไพรมีความยั่งยืนจากการศึกษาประเด็นหลักการเก็บยาสมุนไพรพบว่า

พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 18 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า สามารถเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปีแต่นิยมเก็บในฤดูแล้งเนื่องจากจะทำให้สรรพคุณทางยาออกฤทธิ์ได้ดีกว่าทุกฤดู

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า สามารถเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปีและมีวิธีการนำเอาพืชสมุนไพรบางชนิดมาปลูกไว้ที่บ้าน

พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 40 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า สามารถเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปีตามที่เราจะใช้ หลังจากฝากตัวเป็นศิษย์มีกรบูรพาจารย์การเก็บยาคั้งแรกต้องเก็บวันอังคาร เท่านั้นเพราะเชื่อว่าวันอังคารเป็นวันดีในการเก็บ

จากการศึกษาประเด็นวิธีการอนุรักษ์ยาสมุนไพรเพื่อให้ป่าสมุนไพรมีความยั่งยืนพบว่า

พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 18 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้มีการนำเอาพืชสมุนไพรบางชนิดมาปลูกไว้ที่บ้านเนื่องจากหายากและใกล้สูญพันธุ์

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้มีการเก็บเอาแค่บางส่วนเพื่อนำมาปรุงยารักษาผู้ป่วย นำเอาพืชสมุนไพรบางชนิดมาปลูกไว้ที่บ้านเนื่องจากหายากใกล้สูญพันธุ์และสะดวกในการเก็บมาใช้

พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 40 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่านำเอาแค่บางส่วนของพืชสมุนไพรมาเพื่อรักษาผู้ป่วยจะไม่ขูดหรือเอามาทั้งต้นเพราะพืชสมุนไพรชนิดนั้นอาจสูญพันธุ์ได้

นายสมาน คงเจริญ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 71 ปี ที่อยู่ หมู่ 16 ตำบลงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า เป็นตาจ้ำประจำตอนป่าตาวงเวียนหมื่นต้อหรือผู้นำพาประกอบทางพิธีทางศาสนาประจำหมู่บ้านและวิธีการเก็บรักษาพืชสมุนไพรและวิธีปรุงยาสมุนไพร ผู้ป่วยเมื่อมีการรักษาแล้วหายดีนั้นผู้ป่วยก็จะมีอาการได้ปลงกายวันอังคารที่ไม่ตรงกับวันพระ

จากการสัมภาษณ์หมอยากับความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ พบว่าหมอยามีวิธีการเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปี ส่วนในประเด็นเรื่องการอนุรักษ์ยาสมุนไพรนั้น หมอยามีวิธีการนำเอาพืชสมุนไพรบางส่วนมาปลูกไว้ที่บ้านหรือมีการขุดเอามาแค่บางส่วน เพราะกลัวพืชสมุนไพรนั้นจะลดน้อยลง

#### 4.3 ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติใน 5 ประเด็น ประกอบด้วย ประเด็นความเชื่อของหมอยาต่อการปฏิบัติต่อป่าสมุนไพร กรณีตอนป่าตาวงเวียนหมื่นต้อหรือผู้นำพาประกอบทางพิธีทางศาสนาประจำหมู่บ้านและวิธีการเก็บรักษาพืชสมุนไพรและวิธีปรุงยาสมุนไพร ผู้ป่วยเมื่อมีการรักษาแล้วหายดีนั้นผู้ป่วยก็จะมีอาการได้ปลงกายวันอังคารที่ไม่ตรงกับวันพระ

##### 4.3.1 ประเด็นความเชื่อของหมอยาต่อการปฏิบัติต่อป่าสมุนไพร กรณีตอนป่าตาวงเวียนหมื่นต้อ

พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี. ที่อยู่ หมู่ 18 ตำบลงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนจะทำการเก็บยาได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระแม่ธรณี เพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทวดารักษาอยู่ เชื่อว่าพระแม่ธรณีเป็นผู้รักษาผืนแผ่นดินหมอยาจะเก็บตลอดทุกวันอังคารและจะเก็บยาก่อนเที่ยงโดยที่ไม่ให้เงาของตัวเองทับกับต้นยา และมีคาถาปลุกยา

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ หมู่ 16 ตำบลงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนจะทำการเก็บยาได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระแม่ธรณี เพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทวดารักษาอยู่ เชื่อว่าพระแม่ธรณีเป็นผู้รักษาผืนแผ่นดิน หมอยาจะเก็บตลอดทั้งปีและทุกวันอังคาร โดยจะเก็บยาก่อนเที่ยงเพื่อที่จะไม่ให้เงาของตนเองทับกับต้นยา และมีคาถาปลุกยา

พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 40 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนทำการเก็บพืชสมุนไพรได้ทำพิธีบวงสรวงเพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทวดารักษาอยู่และเสกคาถาปลุกยา โดยจะเก็บทุกวันอังคารและวันพุธ โดยจะเก็บยาตอนบ่ายเวลาประมาณ 3-5 โมงเย็น เพื่อที่จะไม่ให้เงาของตนเองทับกับต้นยาเพราะเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีแบบนี้พืชที่เก็บมาจะไม่มีสรรพคุณทางยา จะไม่ไปเก็บพืชสมุนไพรภายในบริเวณดอนปู่ตาหรือบริเวณที่มีเจ้าหน้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีภูมิจนสูงๆมาปรุงยา เพราะด้วยความเชื่อในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ของดอนปู่ตาที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองบ้านเมืองเนื่องจากจะต้องใช้คาถาบวงสรวงจะถือว่าเป็นการลบหลู่ผู้มีพระคุณ

#### 4.3.2 ประเด็นหมอยามีความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยและวิธีการรักษา

พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 18 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนจะรักษาผู้ป่วยหมอยาได้หันหน้าไปทางพระธาตุพนมซึ่งเป็นสถานที่บรรจุพระอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้าเพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าและครูบาอาจารย์เพื่อให้มาปกป้องรักษาให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วย ป่วยหรือกรณีผู้ป่วยเป็นแผลผุพองตามร่างกาย เป็นฝีบาด เป็นโรคงูสวัดพ่อยาก็จะใช้คาถาในการรักษาโดยท่องคาถาแล้วเป่าบริเวณที่เป็นแผล

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่าก่อนจะรักษาหมอยาได้รำลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยาให้กับผู้ป่วยเพื่อจะทำให้ผู้ป่วยหายป่วยหรือกรณีผู้ป่วยเป็นแผลผุพองตามร่างกาย เป็นฝีบาด เป็นโรคงูสวัดพ่อยาก็จะใช้คาถาในการรักษาโดยท่องคาถาแล้วเป่าบริเวณที่เป็นแผล

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนจะรักษาหมอยาได้รำลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยาให้กับผู้ป่วยเพื่อจะทำให้ผู้ป่วยหายป่วย หรือกรณีผู้ป่วยตกเลือด ก็จะใช้คาถาในการรักษาโดยท่องคาถาแล้วเป่าบริเวณที่เป็นแผล

### 4.3.3 ประเด็นหมอยามีความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์

#### ของหมอยา

พ่อเคน พรหมราช (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 80 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 18 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าหมอยาได้มีการบูชาครูบาอาจารย์ทุกวันพระและก่อนที่จะทำการรักษาได้มีการบูชาเพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์

พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าหมอยาได้มีการบูชาครูบาอาจารย์ทุกวันพระและก่อนที่จะทำการรักษาได้มีการบูชาเพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์

พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 40 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า หมอยาได้มีการบูชาครูบาอาจารย์ทุกวันพระและก่อนที่จะทำการรักษาได้มีการบูชาเพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์

### 4.3.4 ประเด็นคนป่วยมีความเชื่อและข้อปฏิบัติต่อหมอยาและวิธีการรักษาของหมอยา

#### การรักษาของหมอยา

นายสุรียนต์ มียะการี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 63 ปี ที่อยู่ 93 หมู่ 18 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคท้องบวม ได้บวชมาจากหมอยาเพื่อนำไปรักษาตนเองเพราะเชื่อว่าถ้าไม่บวชพืชสมุนไพรรักษาจากหมอยาจะไม่มีสรรพคุณทางยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็จะได้มีการทำการเลิกคาย (ปลงคาย) ให้กับหมอยา

นางนารี มนต์คำศรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 64 ปี ที่อยู่ 23 หมู่ 8 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางลำไพร ศรีโยธี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 66 ปี ที่อยู่ 75 หมู่ 8 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยา

มารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นายมนตรี สิงห์พละ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 64 ปี ที่อยู่ 23 หมู่ 8 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคงูสวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางสาววรรณภา อะโดดดอน (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 52 ปี ที่อยู่ 68 หมู่ 8 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคงูสวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางดอกอ้อ โคตรสุโค (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 48 ปี ที่อยู่ 124 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นไข้หวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

เด็กหญิง สุภาวดี โคตรสุโค (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 12 ปี ที่อยู่ 124 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นไข้หวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นาย นันทพร สุขศรีกรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 58 ปี ที่อยู่ 105 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคงูสวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นาย สมัย ไสภารักษ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 58 ปี ที่อยู่ 86 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคงูสวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางคำตัน คงชู (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 52 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่าป่วยเป็นโรคงูสวัด หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางคำดี โคตรสุโค (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 72 ปี ที่อยู่ 162 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางละมุน ภูสมพงษ์ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 49 ปี ที่อยู่ 61 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางปทุมมา มาตรเหลี่ยม (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 77 ปี ที่อยู่ 61 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางราตรี ภูคองน้ำ (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 75 ปี ที่อยู่ 98 หมู่ 13 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางยุพิน มูลคำศรี (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 63 ปี ที่อยู่ 6 หมู่ 4 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา



#### 4.3.5 ประเด็นญาติผู้ป่วยมีความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อคนป่วย

นางสมภาร โคตรสุโค (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 40 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า เด็กหญิง สุภาวดี โคตรสุโค อายุ 12 ปี ที่อยู่ 106 หมู่ 16 ป่วยเป็นโรคไข้หวัดหลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นางคำจันทร์ เขาวง (สัมภาษณ์, 2562) อายุ 54 ปี ที่อยู่ 79 หมู่ 14 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า นางลำตวน บรรณนามน อายุ 51 ปี ที่อยู่ 86 หมู่ 14 ป่วยเป็นโรคเลือดลมหลังคลอดบุตรขณะอยู่ไฟ ก่อนรักษาเตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกคายหรือปลงคายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยา

นายลำปาง กุดชัว (สัมภาษณ์, 2562) ปราชญ์ชาวบ้านอายุ 63 ปี ที่อยู่ 96 หมู่ 8 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า เป็นตาจ้ำตุแลดอนปู่ตามีหน้าที่สื่อสารหรือบอกกล่าวก่อนที่ผู้คนจะมาเก็บยาสมุนไพรในดอนปู่ตาและประกอบพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน

นายสมาน คงเจริญ (สัมภาษณ์, 2562) ปราชญ์ชาวบ้านอายุ 71 ปี ที่อยู่ 29 หมู่ 16 ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า เป็นตาจ้ำประจำดอนปู่ตาพญาหมื่นต้อหรือผู้นำพาประกอบทางพิธีทางศาสนาประจำหมู่บ้าน และรู้วิธีการเก็บรักษาพืชสมุนไพรและวิธีปรุงยาสมุนไพร ผู้ป่วยเมื่อมีการรักษาแล้วหายดีนั้นผู้ป่วยก็จะมีการปลงคายได้ปลงคายวันอังคารที่ไม่ตรงกับวันพระ

จากการสัมภาษณ์ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ใน 5 ประเด็นพบว่า ประเด็นความเชื่อของหมอยาต่อการปฏิบัติต่อป่าสมุนไพร กรณีดอนปู่ตาทพบว่าการก่อนทำงานเก็บพืชสมุนไพรได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทวดารักษาอยู่ประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาที่เกี่ยวกับการรักษาและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยพบว่า ก่อนจะทำการเก็บยาได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระแม่ธรณีเพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทวดารักษาอยู่ ส่วนในประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาที่เกี่ยวกับการรักษาและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยพบว่าก่อนจะรักษาหมอยาได้ล่ำลึงถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยาให้กับผู้ป่วยเพื่อจะทำให้ผู้ป่วยหายป่วย ประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาและวิธีปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ของหมอยาพบว่าหมอยาได้มีการ

บุษาคครูบาอาจารย์ทุกวันพระและก่อนที่จะทำการรักษาได้มีการบูชาเพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์ ประเด็นเรื่องความเชื่อของคนป่วยต่อข้อปฏิบัติของหมอยาและวิธีการรักษาของหมอยาพบว่าผู้ป่วยก่อนรักษาให้เตรียมขันดอกไม้ธูปเทียนเพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเล็กค้ายหรือปลงค้ายให้กับหมอยาเพื่อบูชาหมอยาและครูบาอาจารย์ของหมอยาและประเด็นความเชื่อของญาติผู้ป่วยต่อการปฏิบัติต่อผู้ป่วยไม่พบข้อปฏิบัติ



ภาพประกอบที่ 5 สัมภาษณ์ พ่อเคน พรมราช หมอยาสมุนไพร บ้านหนองแวง ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์



ภาพประกอบที่ 6 สัมภาษณ์ พ่อสงวน โคตรสุโพธิ์ หมอยาสมุนไพร บ้านหนองน้อย ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์



ภาพประกอบที่ 7 สัมภาษณ์ พ่อประสิทธิ์ สุขศรีกรี หมอยาสมุนไพรบ้านห้วยวัว  
ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

## 6. สรุปผลการวิจัย

### 6.1 ความหลากหลายทางชีวภาพ

ชนิดของพืชสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนดงโต้งโต้นมีทั้งหมด 31 ชนิด ประกอบด้วย ต้นก้านของต้นตองแล้งจานเครือต้นเป่าต้นตูมกาต้นอ่อมอ้อยลอดขอนต้นส่องฟ้าต้นหมีรากขี้หมามะขามป้อมหญ้าคาเครือประสงค์ปอบิดป่าหัวเขาคอนต้นสมัดผักชีข้างต้นมะหาดต้นดอกสำเภาต้นข่อยต้นยอป่าต้นแดงเครือไล่ไถ่ต้นปันดงเหลืองต้นโกทาต้นเขื่องกระถินไทยต้นสาบเสือต้นพวงพี้น้ำต้นปอต่ออันและต้นตะค้อ

สรรพคุณของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นมีสรรพคุณในการบำรุงเลือดบำรุงน้ำนม ได้แก่ ต้นตองแล้ง ต้นเป่า ต้นส่องฟ้า มะขามป้อม ต้นสมัด ต้นยอป่าและต้นแดง สรรพคุณในการแก้ไข้ ได้แก่ ต้นเป่ารากขี้หมา มะขามป้อม เครือไล่ไถ่และต้นดอกสำเภาเล็ก และสรรพคุณในการแก้ปวดตามร่างกาย จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ หัวเขาคอน ต้นดอกสำเภาเล็ก ต้นปันดงเหลือง ต้นโกทาต้นเขื่อง สรรพคุณในการแก้เลือดเสีย ขับเลือดเสียของสตรี ได้แก่ ต้นอ่อมอ้อยลอดขอน เครือประสงค์ ผักชีข้างและต้นพวงพี้น้ำ และสรรพคุณในการแก้ร้อนในกระหายน้ำ จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ รากขี้หมา มะขามป้อม หญ้าคาและต้นมะหาด วิธีการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นพบว่ามีการใช้ประโยชน์มี 8 วิธี ได้แก่ วิธีการย่าง วิธีการสูบ วิธีการต้ม วิธีการฝน วิธีการบด วิธีการรับประทานสด วิธีการเคี้ยวและวิธีการคั่ว โดยจัดเรียงจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ลำดับที่ 1 วิธีการต้ม จำนวน 36 ชนิด ได้แก่ รากต้นตองแล้ง ลำต้นจานเครือ เปลือกต้นเป่า ใบต้นเป่า ลำต้นตูมการากต้นตูมกา ต้นอ่อมอ้อยลอดขอน รากต้นส่องฟ้า เปลือกต้นหมี รากต้นหมี ราก

ต้นขี้หมา ลำต้นขี้หมา ใบมะขามป้อม รากหญ้าคา เครือประสงค์, ผลอบิวดป่า, รากอบิวดป่า, รากหัวเช่าคอน ใบหัวเช่าคอน, รากผักชีข้าง, รากต้นมะหาด, เปลือกต้นมะหาด, รากยอป่า, แก่นยอป่า, แก่นต้นแดง, รากเครือไล่ไก่ดอกเครือไล่ไก่, เปลือกต้นป็นดงเหลือง, แก่นต้นป็นดงเหลือง, รากต้นโกทา, ต้นเขือง, รากต้นสาบเสือ, ฝี่เสื่อน้ำ, รากต้นปอดอ่อน, เปลือกต้นตะค้อ และรากต้นตะค้อ ลำดับที่ 2 วิธีการบด จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ใบต้นหมี่, ใบยอป่าดอกต้นโกทา, เปลือกโกทา, ใบต้นสาบเสือ, ใบต้นตะค้อ และลำดับที่ 3 วิธีการฝน จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ รากต้นสองฟ้า, รากต้นสมัด, แก่นต้นดอกसानเล็ก, รากต้นดอกसानเล็ก และ รากต้นพวงพี

## 1.2 ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ของคนกับคน สรุปลได้ว่าหมอยาสมุนไพรได้ศึกษาและเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากบิดา ตาและพระโดยศึกษาชนิดของสมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร การปรุงยาสมุนไพรและการนำยาสมุนไพรไปรักษาผู้ป่วยส่วนในประเด็นเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพร จากการสัมภาษณ์พบว่าหมอยาทั้งสามท่านยังไม่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพรให้แก่ผู้ใด

ความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติสรุปลได้ว่าความสัมพันธ์ทางธรรมชาติพบว่าหมอยามีวิธีการเก็บพืชสมุนไพรได้ตลอดทั้งปี ส่วนในประเด็นเรื่องการอนุรักษ์ยาสมุนไพรนั้นหมอยามีวิธีการนำเอาพืชสมุนไพรบางส่วนมาปลูกไว้ที่บ้านหรือมีการขุดเอามาแค่บางส่วนเพราะกลัวพืชสมุนไพรนั้นจะลดน้อยลง

ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สรุปลได้ว่าจากการสัมภาษณ์ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติใน 5 ประเด็นพบว่า ประเด็นความเชื่อของหมอยาต่อการปฏิบัติต่อป่าสมุนไพร กรณีตอนปูตาพบว่าประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาที่เกี่ยวกับการรักษาและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยหมอยาก่อนจะทำการเก็บยาได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระแม่ธรณี เพราะเชื่อว่าป่าไม้หรือต้นไม้ทุกต้นมีเทพารักษ์อาศัย ส่วนในประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาที่เกี่ยวกับการรักษาและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยพบว่าก่อนจะรักษาหมอยาได้ล่ำลึงถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยาให้กับผู้ป่วยเพื่อจะทำให้ผู้ป่วยหายป่วย ประเด็นเรื่องความเชื่อของหมอยาและวิธีปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ของหมอยาพบว่าหมอยาได้มีการบูชาครูบาอาจารย์ทุกวันพระและก่อนที่จะทำการรักษาได้มีการบูชาเพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์ ประเด็นเรื่องความเชื่อของคนป่วยต่อข้อปฏิบัติของหมอยาและวิธีการรักษาของหมอยาพบว่าผู้ป่วยก่อนรักษาให้เตรียมขันดอกไม้ธูปเทียน

เพื่อที่จะไปเชิญหมอยามารักษา หลังจากรักษาหายแล้วผู้ป่วยก็เตรียมเลิกกายหรือปลงกายให้กับหมอเพื่อบูชาหมอและครูบาอาจารย์ของหมอและประเด็นความเชื่อของญาติผู้ป่วยต่อการปฏิบัติต่อผู้ป่วยไม่พบข้อปฏิบัติ

## 7. อภิปรายผลการวิจัย

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นจากการศึกษาพบว่าในด้านชนิดมีความหลากหลายจำนวน 31 ชนิด ซึ่งมีความชุกของสมุนไพรจำนวนมากแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของสมุนไพรในดงโต้งโต้น โดยนำแจกตามสวนสมุนไพรของพืช ที่นำมาใช้ประโยชน์ คือ ราก ลำต้น ใบ ดอก และผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศกร ชาวเชียงตุง (2559) ที่ศึกษาเรื่องความหลากหลายของนกฤดูหนาวในพื้นที่ป่าวัฒนธรรมดงโต้งโต้นจากการศึกษาพบว่า นกทั้งหมด 40 ชนิด จำแนกตามหลักอนุกรมวิธานได้ 7 อันดับ 22 วงศ์สถานภาพของนกเป็นนกประจำถิ่น 25 ชนิด และนกอพยพ 15 ชนิด ในการศึกษาครั้งนี้พบนก นกแอ่นตาล นกเอี้ยงหงอน และ นกกระจอกบ้าน มีความชุกชุมประชากรในระดับมากที่สุด โดยค่าดัชนีความหลากหลาย ของนกในป่าวัฒนธรรมดงโต้งโต้นมีค่าเท่ากับ 1.08

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นจากการศึกษาพบว่า สรรพคุณของสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนดงโต้งโต้น มีการใช้ในการบำรุงเลือดบำรุงน้ำนมการบำรุงร่างกาย แก้ปวดท้อง ขับลม แก้พิษและฟันผุสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรพิน นิยมญาติ (2555) ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาสมุนไพรของชนเผ่าม้ง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ผลการศึกษา พบว่า มีสมุนไพรจำนวน 43 ชนิด ซึ่งจำนวน 43 ชนิดนี้ สมุนไพรที่แก้อาการปวดท้อง มี 11 ชนิด สมุนไพรที่ใช้บำรุงร่างกาย มี 10 ชนิด สมุนไพรสำหรับหญิงมีครรภ์ มี 7 ชนิด สมุนไพรขับลม มี 2 ชนิด สมุนไพรสำหรับรักษาคนตายแล้วฟื้น มี 1 ชนิด สมุนไพรแก้พิษ มี 2 ชนิด สมุนไพรป้องกันฟันผุ มี 1 ชนิด โดยส่วนมากสมุนไพรเหล่านี้จะพบที่บนเขาที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 700 – 800 เมตรขึ้นไป ได้ทำการสร้างบทเรียนท้องถิ่นเป็นหนังสือเล่มเล็ก เพื่อสร้างจิตสำนึกให้แก่นักเรียนและผู้สนใจศึกษาเรื่องสมุนไพรท้องถิ่นของคนเผ่าม้ง ชุมชนบ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาและพัฒนาอาหารสุขภาพจากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้คือ โดยใช้ประสาทสัมผัสกับกลุ่มตัวอย่างคือผู้หญิงหลังคลอด และผู้ป่วยพบว่า มี ค่าการยอมรับได้คะแนน

เฉลี่ย 3.32 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฌภาภัช ไชยน้ำอ้อมและวีรานุช วอนแก่น้อย (2554) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าชุมชนผลการศึกษา พบว่า มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรทั้งหมด 46 ชนิดนำมาใช้การรักษา 12 สูตรรักษาทั้งสิ้น 6 กลุ่มอาการได้แก่กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคันและกลากเกลื้อน กลุ่มสมุนไพรแก้ปวดข้อเอ็นพิการกลุ่มยาแก้อ่อนเพลียบำรุงกำลังบำรุงธาตุ กลุ่มยาขับน้ำนม กลุ่มยาแก้ท้องขึ้นท้องอืดท้องเฟ้อและกลุ่มยารักษาเบาหวาน

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นจากการศึกษาพบว่า วิธีการประโยชน์ของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นที่พบมากเป็นอันดับต้นๆ คือ วิธีการต้ม วิธีการบด และวิธีการฝน สอดคล้องกับงานวิจัยของ รอฮานีเจแม (2558) ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของประชาชนที่อาศัยรอบพื้นที่เขาปกไยยะ ผลการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรมารักษาโรคของประชาชนรอบพื้นที่ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ เกิดจากการเรียนรู้ศึกษาในตำราและทดลองใช้พืช สมุนไพรในการรักษาโรคด้วยตนเอง เช่นเดียวกันกับความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาด้วยพืชสมุนไพร และพิธีกรรมที่ใช้ร่วมกับการรักษาโรคนั้น ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่มีประสบการณ์ สำหรับแหล่งที่เก็บพืชสมุนไพรวิธีในการเก็บพืชสมุนไพรการเก็บรักษาสมุนไพรและข้อปฏิบัติใน การเก็บพืชสมุนไพรจะมีวิธีที่แตกต่างกัน ไปตามความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมา ข้อค้นพบจากการ วิจัยครั้งนี้จะเป็นทางเลือกสำคัญของประชาชนในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันสามารถจัดทำ คู่มือเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ พืชสมุนไพร กำหนดแนวทางส่งเสริม อนุรักษ์พืชสมุนไพรในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาในเรื่องที่ เกี่ยวข้องต่อไปได้

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้นจากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของคนกับคน คือการถ่ายทอดและสืบทอดของหมอยาสมุนไพร โดยได้ศึกษาจากบรรพบุรุษ ศึกษาด้วยตัวเองจากตำรา และศึกษาจากพระอาจารย์สอดคล้องกับงานวิจัยของ อชฉรา สุ่มังเกษร และชัยวัฒน์ นันทศรี (2559) ได้ศึกษาเรื่อง องค์ความรู้ภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้านผลการศึกษา พบว่าสภาพปัจจุบันหมอยาพื้นบ้านเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงโดยคิดเป็นร้อยละ 5 15.6 หมอยาพื้นบ้านแบ่งได้ 6 ประเภทได้แก่หมอเป่าหมอต้าแย สมุนไพรหมอสสูตรขวัญหมอนวดและหมอทำยาพื้นบ้านบางท่านมีความสามารถที่หลากหลายหมอยาพื้นบ้านต่างก็มีองค์ความรู้ในการรักษาโรคชนิดเดียวกันในวิธีที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ที่ได้รับความสืบทอดและ

ศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษในกระบวนการรักษาใช้  
 ทรัพยากรความเชื่อและพิธีกรรมภายในชุมชนเป็นหลักผสมผสานการใช้สมุนไพร สมุนไพร  
 ที่ใช้ในการรักษาโรคเป็นสมุนไพรพื้นถิ่นที่เก็บได้จากธรรมชาติ และปลูกเองมีจำนวน 72  
 ชนิด ลักษณะของสมุนไพรที่ใช้มีหลายรูปแบบอาทิยาผงยาลูกกลอนน้ำมันสกัดยาหม้อหรือ  
 ยาต้มและการประคบองค์ความรู้ของหมอชาวบ้านเรานั้นไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บ  
 ป่วยเท่านั้นแต่มีคุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจปัจจุบันหมอชาวบ้านไม่ได้มีการ  
 ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกหลานหรือคนอื่นๆเพราะคนทั่วไปให้ความสำคัญกับการแพทย์  
 แผนปัจจุบันจนอาจจะเลยมุมปัญญาด้าน การรักษาของหมอชาวบ้านและยังสอดคล้อง  
 กับงานวิจัยของ เพ็ญญา ทิพย์สุราษฎร์ (2559) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่น  
 และภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร ผลการศึกษา พบว่า พืชสมุนไพรที่เป็นพันธุ์ไม้เลื้อย  
 เถาวัลย์และไม้ล้มลุกอีก 16 ชนิดพันธุ์โดยมีค่าดัชนีความสำคัญสูงสุดของพืชสมุนไพรที่เป็น  
 ไม้ใหญ่คือสลัดปลา คิดเป็นร้อยละ 17.0 8 2 พืชสมุนไพรที่เป็นไม้พุ่มคือหางนกยูงคิด  
 เป็นร้อยละ 14.8 35 ค่าความหนาแน่นของลูกไม้มากที่สุดคือ คอแลนเขา คิดเป็น 0.250  
 ต่อ ตารางเมตร และพบพืชสมุนไพรที่เป็นไม้เลื้อยเถาวัลย์และไม้ล้มลุกมากที่สุดจำนวน 5  
 ต้น ต่อพื้นที่แปลงขนาด 120 X 120 เมตรคือส้มกุ้งช้างและสะค้านสำหรับภูมิปัญญาท้อง  
 ถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรจากชนิดพันธุ์พื้นพืชสมุนไพรทั้งหมด 48 ชนิดในพื้นที่ศึกษามี  
 การใช้สมุนไพรชนิดเดียวกันในการรักษาโรคบำรุงร่างกายทั้งหมด 12 ชนิดคือ ขมิ้นเครือ  
 เข็มแดงจันทร์แดงชะมวงช้างและม้าลาย Chord tabs เป่าใหญ่ เป่าน้ำเงิน พิลังกาสา ม้า  
 กระที่บโรง สะค้าน และหางไหลขาว มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษซึ่งสามารถ  
 แบ่งกลุ่มลักษณะแนวคิดและแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ การ  
 ศึกษาจากการสะสมความรู้ฝึกสังเกตเน้นการปฏิบัติจนถอดแบบจากต้นแบบการรักษาจาก  
 บรรพบุรุษแล้วฝึกปฏิบัติด้วยตนเองและการเล็งเห็นคุณค่าของพืชสมุนไพรท้องถิ่นแล้วนำ  
 มาประยุกต์ใช้ร่วมกับตำราแพทย์แผนปัจจุบัน

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรในป่าชุมชนดงโต้งโต้น  
 ในประเด็นความเชื่อของหมอที่เกี่ยวกับการรักษาและวิธีปฏิบัติต่อผู้ป่วยพบว่าก่อนจะ  
 รักษาหมอจะได้ล่ำลึงถึงคุณของครูบาอาจารย์และเสกคาถาปลุกยาให้กับผู้ป่วยเพื่อจะทำ  
 ให้ผู้ป่วยหายป่วยสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณา จันทุม และกัลยารัตน์ กำลังเหลือ  
 (2559) ศึกษาเรื่อง การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรายาโบราณของหมอพื้นบ้านผล  
 การศึกษา พบว่า การใช้สมุนไพรร่วมกับเวทย์มนต์ และใช้สมุนไพรร่วมกับไสยศาสตร์

โหราศาสตร์หมอพื้นบ้านใช้ตัวยาสมุนไพรที่มีในชุมชน และยังคงคล้องกับงานวิจัยของ ปรีมมาลา ขำคมเขตต์ และคมศิลป์ พลแดง (2558) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน จากหมอพื้นบ้าน ผลการศึกษา พบว่า ในการรักษาโรคหมอยาพื้นบ้านจะเริ่มจากการซักประวัติคนไข้ ร่วมกับการตรวจร่างกาย โดยจะใช้ศาสตร์พื้นบ้านของแต่ละบุคคล ในการรักษาหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ จะใช้สมุนไพรตำรับ ร่วมกับการใช้คาถา นอกจากนั้นหมอพื้นบ้านบางท่านจะมีข้อปฏิบัติพิเศษ ได้แก่ การถือศีล หมั่นทำบุญ และไม่ดื่มแอลกอฮอล์

## 8. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

8.1 มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ควรกำหนดบริเวณพื้นที่ตอนป่าให้เป็นพื้นที่ศึกษา ความหลากหลายนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของสมุนไพรประจำมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

8.2 มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ จัดโครงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรพื้นบ้านแก่หมอยาในแนวทางการอนุรักษ์ป่าสมุนไพร การให้ความรู้แก่นักศึกษาโดยกำหนด ในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง และสร้างเครือข่ายหมอยาพื้นบ้าน

8.3 มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ควรสนับสนุนการศึกษาวิจัยในความหลากหลายในด้านอื่น ๆ ทั้งพืช สัตว์และแร่ธาตุในบริเวณป่าชุมชนดงต่งไต้น นำมาเผยแพร่ในรูปแบบ ตำรา หนังสือและสื่อเพื่อการศึกษา

8.4 มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ศึกษาคุณสมบัติทางยาของพืชสมุนไพรเพื่อนำไป ต่อยอดในการผลิตอาหาร เครื่องดื่มและยา

## เอกสารอ้างอิง

- กชพรรณ วงศ์เจริญ. (2556). พืชสมุนไพร. นครราชสีมา : ทัศนทองการพิมพ์.
- กรุณา จันทุม และกัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560). “การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรับ ยาโบราณของหมอพื้นบ้าน”. วารสารการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 24 (2), 48-57
- ณภาพัช ไชยน้ำอ้อมและวีรนุช วอนแก่น้อย. (2553).การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในเขตป่าชุมชน. ค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2562,จาก <http://tdc.thailis.or.th..>
- ถวิล ชนะบุญ,วีระ ทองเนตร. (2560). การศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชน บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอมือง.วารสารวิชาการแสงอีสาน. 14 (1), 1-14.

- ปรีมมาลา ขำคมเขตต์ และ คมศิลป์ พลแดง. (2558). ภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน. ค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2562, จาก <http://tdc.thailis.or.th>.
- พงศกร ชาวเชียงตุง. (2559). “ความหลากหลายของนกฤดูหนาวในป่าวัฒนธรรมดงโต้ง มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์”. วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ฉบับพิเศษ: มหกรรมวิชาการภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์นานาชาติลุ่มน้ำโขง ไทย ลาว เวียดนาม จีน, พฤษภาคม 2558, 24-33.
- เพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์. (2559). การศึกษาเพื่อสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร. ค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2562, จาก <https://www.google.com>.
- ภาณุวัฒน์ สีนุกการณ์. (2545). ทศนคติของราษฎรที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าอาลอ-โตนแบน ตำบลนาดี อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. ค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2561, จาก <http://tdc.thailis.or.th>.
- รอฮานี เจาะเม. (2558). การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของประชาชนที่อาศัยรอบพื้นที่เขาปกไย๊ะ. ค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2561, จาก <http://tdc.thailis.or.th>
- สมพร ภูติยานันต์. (2542). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย : ว่าด้วยสมุนไพรกับการแพทย์แผน. ค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2561, จาก <http://tdc.thailis.or.th>
- สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์. (2560). แผนพัฒนาจังหวัดและแผนปฏิบัติราชการจังหวัด. ค้นเมื่อ 14 ธันวาคม 2561, จาก <http://www.kalasin.go.th>
- อัจฉรา สุ่มังเกษตรและ ชัยวัฒน์นันทศรี. (2559). องค์ความรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน. ค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2561, จาก <https://www.google.com>
- อรพิน นิยมญาติ. (2555). การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาสมุนไพรของชนเผ่าม้ง. ค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2562, จาก <http://tdc.thailis.or.th>.